

УДК 091.2=14`02:2-545"1/4"(32)(049.3)

УДК 091.2=14`02:133.4"1/4"(32)(049.3)

УДК133.2(049.3)

Грчки магиски папируси. Магиски текстови пронајдени на папируси

**(предговор, превод од старогрчки и белешки кон
преводот Даниела Тошева, Книга I (PGM I – VI),
Магор, Скопје 2019. Стр.252. ISBN 978-608-223-633-9
и Книга II (PGM VII – LXXXI), Магор, Скопје 2020.
Стр. 251. ISBN 978-608-223-658-2)**

Марија Чичева-Алексиќ

Институт за старословенска култура,
Прилеп

maralyu@yahoo.com

На наша голема радост и особено пријатно изненадување во текот на изминатите две години, една по друга, се појавија на светлината на денот две книги со превод на збирка од текстови чија содржина не би можела да се вброи наполно во уметничката книжевност. Станува збор за преводот на збирката што тука кај нас нејзината преведувачка и редакторка, проф. д-р Даниела Тошева, ја озаглавила како ГРЧКИ МАГИСКИ ПАПИРУСИ (ГМП), додека изворно оваа збирка од учените филолози е именувана со насловот *Раругі Граесае Магисае (PGM)*.

Релевантни податоци за историјатот на настанувањето на збирката и за нејзината понатамошна трансмисија наоѓаме во уводот на првата книга. Значи збирката ГРЧКИ МАГИСКИ ПАПИРУСИ е корпус од текстови на кои се запишани и опишани магиски обреди и обреди за иницијација и за стекнување натприродни моќи. Инаку терминот „грчки“, кој е содржан во споменатиот наслов на збирка-

та, не упатува нужно на потеклото на овие обреди, туку го подразбира само јазикот на кој се тие запишани, зашто во првите векови од новата ера на источниот дел на територијата на Римското Царство, односно на територијата на Египет, но и општо во источните и медитеранските провинции од Царството во општа употреба бил грчкиот. Дознаваме исто така и дека оваа збирка не настанала одеднаш, ниту пак од само еден автор. Грчките магиски ракописи се збирка од текстови што биле собирани и чувани од свештеници и/или маѓепсници, а можеби и од луѓе што се занимавале со философија. Овој вид пишана граѓа обично се оформувал врз основа на претходни збирки, така што дел од текстовите е можно да имаат и митско потекло, или барем да се однесуваат на дамнешното египетско минато, испреплетено со ликови од еврејската и од грчката религија и митологија. Палеолошката анализа, пак, временски и просторно овие папируси ги вграмува во периодот од II до V век н. е. на територијата на Египет. По тринаест века молк и чување во тајност, магиските папируси повторно се појавуваат на виделина во Египет во времето кога започнува бескрупулозната трговија со антиквитети во XVIII век и која трае до денес.

За најголемиот дел од магиските папируси се претпоставува дека биле дел од колекција што припаѓала на некаква египетска гробница или храм со библиотека во египетската Теба. Со нивните понатамошни патешествија текстовите од збирката завршуваат до повеќе угледни научни и културни институции во Европа.

Во текот на XIX век се преведуваат и се уредуваат голем дел од текстовите од првобитната збирка, којашто успеал да ја купи Д'Атанаси, кој во втората половина од XIX век бил конзул на Шведска и Норвешка во Египет. Но овие текстови сè уште не добиле заеднички назив. Подоцна, ползувајќи ги текстовите од збирката за потребите на својот семинар, класичниот филолог Албрехт Дитрих овие текстови ги озаглавил како „Избор текстови од грчките папируси“ и на тој начин им го одзел правото тие да бидат третираны како дело вредно за изучување на религиските сфаќања на еден период и време. Конечно збирката со магиски папируси за прв пат е објавена под насловот *Papiri Graecae Magicae* во 1928 година од Прајзенданц.

Ова издание на збирката текстови со магиски содржини пишувањето на папируси освен уредениот грчки и коптски текст,

содржи и превод на германски јазик, а понатаму е направена и каталогизацијата што се користи и денес. Првиот том од изданието ги опфаќа книгите од PGM I – VI и е дополнет со илустрациите и симболите што се среќаваат во папирусите. Вториот том ги опфаќа книгите VII – LXXX, во кој се вклучени и магии запишани на таблички и остракони, христијански магиски текстови, како и посебен дел со реконструкција на химните што се среќаваат во магиските папируси од двата тома. Во третиот том, кој е издаден во 1941/1942 година во библиотеката Тојбна, Прајзенданц ги внесол индексите за првиот и вториот том.

Првиот превод на англиски јазик е објавен во 1986 година, а подготвен од тим американски филолози под редакција на Ханс Ди-тер Беџ, и тоа под насловот *The Greek Magical Papyri in Translation*¹. Според моделот на ова издание, кое по многу нешта е особено полезно за истражување, се чини дека е вообличено и изданието што ние го имаме денес, односно „Грчки магиски папируси“, преведено на македонски јазик благодарение на темелното и акрибично истражување на авторката на овој превод, проф. Даниела Тошева.

Таа во првата книга најнапред се зафаќа со потфатот да нè запознае одблизу со овој вид пишувана граѓа, така што најпрвин ни ги расветлува аспектите на настанувањето и формирањето на збирката, понатаму упатува на големата важност на оваа збирка со магиски текстови зашто тие се оригинални документи и примарни извори, затоа што грчките магиски папируси пред сè претставуваат своевиден прирачник од текстови собрани од некој упатен во магијата, религијата и окултизмот, некој кому му биле достапни различни документи и записи на магии и обреди од египетската, еврејската, христијанската и хеленската религија. Токму поради овој факт филолозите често, кога говорат за природата на ГМП, го употребуваат не само терминот синкретизам, туку одат и уште по-далеку и со повнимателно читање заклучуваат дека ГМП не се само еден обичен синкретизам (иако содржината на папирусите навистина покажува дека се споени елементи со различно религиско потекло), туку дека тие како елементи со различен произлез си ја

---

¹ *The Greek Magical Papyri in Translation: Including the Demotic Spells*, (ed.) Betz, Hans Dieter, The University in Chicago, Chicago, 1986.

задржуваат својата самостојност во структурата на текстот, зашто тие се навистина мешани, но помеѓу нив нема асимилација. Па можеби токму поради тоа за нив се предлага како посоодветен да се употреби квалификативот на амалгам.

Во уводот кон преводот на ГМП, а со цел да не подготви што подобро за неговото читање, Тошева не запознава и со начинот на изведувањето на обредите, како и со терминологијата поврзана со самите обреди. Дека оваа проблематика нејзе не ѝ е ни најмалку туѓа, како и дека на ова прашање таа му се посветила задлабочено и трудољубиво, заклучуваме и од нејзината научна статија „МАГІКН ΨΥΧΗ во PGM IV154–258“².

Пред почетокот на преводот на Грчките магиски папируси следуваат и многу корисни упатства до читателот, упатства што многу подобро го олеснуваат усвојувањето на содржината на текстот, но исто така читаме и навестување за она што ќе следува во втората книга Грчки магиски папируси.

Втората книга исто така како преводен модел се држи до изданието на Прајзенданц³ со таа разлика што во македонскиот превод Тошева не ги вклучила текстовите со магии што се насловени како христијански магии, кои опфаќаат многу мал дел, и оние на остракон бидејќи насловот на книгата е Грчки магиски папируси.

Во првиот дел од предговорот на втората книга Грчки магиски папируси авторката се потрудила да ни подготви исцрпен преглед во кој не запознава со историјата на зборот μάγος во грчкиот јазик. Од тој сеопфатен дијакрониски приказ дознаваме дека споменатиот *nomen agentis* μάγος Хелените го презеле од Персијците. Како *locus classicus* за почетокот на употребата на зборот маг(ија) во Хелада, Тошева го посочува творештвото на Хераклит каде што за прв пат е

---

² Статијата е прочитана на меѓународната научна конференција *За Душата* оддржана 1-3 јуни 2016 во Скопје, и подоцна објавена во Зборник со реферати „За душата“, објавен по оваа пригода во 2018 година (стр 79-98).

³ *Papyri Graecae Magicae*, Die griechischen Zauberpapyri, hrsg. und überbersetzt von Karl Preisendanz, Bd I, Verlag B.G. Teubner, Stuttgart 1928 и *Papyri Graecae Magicae: Die griechischen Zauberpapyri*, hrsg. und überbersetzt von Karl Preisendanz, Bd II, Stuttgart, 1974.

писмено посведочен. Но интересно е дека овој збор се наоѓа во контекст во кој се набројуваат во низата со други групи, кои очигледно упатуваат на иницираните во култот на Дионис, односно зборот μάγος се среќава покрај зборовите бакхи, ленаи и мисти. Слично и Хипократ маговите ги изедначува со свештениците прочистувачи – καθάρται, патувачките свештеници – ἀγύρται и со измамници – ἀλαζόνες. Групите што ги набројува Хераклит, како и оние што ги набројува Хипократ се составени од мажи. Оттаму и тенденцијата во хеленската култура терминот магија да се поврзува со вршење обреди што треба да бидат од корист на поединецот и кои се тајни.

Проследувајќи ги можните конотации на терминот μάγος, μαγεία кога тие се употребуваат во различни контексти, авторката истовремено се осврнува и на прашањето дали во грчкиот јазик пред појавувањето на овој збор, односно μάγος, кој е со персиско потекло, постоеле термини со иста семантичка вредност, односно дали Хелените имале свои термини за да опишат маѓепсник и магиска практика. Тука таа посочува на термините гоетија (γοητεία) и фармакија (φαρμακεία), како и на припадниците од посочената деривациска група што се на некој начин синонимни на позајмениот персиски збор μάγος во грчкиот јазик. Интересно е што техниките применувани од маговите или од гоетите, односно гоетијата и магијата се испреплетуваат дури и во корпусот PGM и добиваат заеднички назив што е додаден во средновековието и гласи *ars magica*.

Во овој дел се посочуваат и други лексеми од класичниот грчки јазик што би можеле да ги вброиме во едно исто семантичко поле, кое би го именувале како „религиозни – окултни обреди и активности, натприродни сили“. Па така лексемата φάρμακον, покрај основното значење ‘лек’ или ‘отров’, може да го конотира значењето што се однесува на самиот процес на вршење магија, ἐπωδή – ‘бајачка песна’, φίλτρον – ‘средство за предизвикување љубов, љубовна магија’, κακὸν ποτόν – ‘лош напиток подготвен со вешта гоетија, односно магија’, а значењето на лексемата ἀγωγή гласи ‘манипулирање со туѓата волја’. Таа лексема воедно е генерален термин со кој во корпусот PGM се означуваат овој тип, главно љубовни магии.

По прецизно дадениот преглед на термините што во класичниот грчки јазик биле со еднаква семантичка вредност како и позајмениот термин магос (μάγος) и од него изведениот магија (μαγεία), авторката во уводот од втората книга Грчки магиски папируси го споделува сознанието дека во Хелада терминот μάγος се употребува двозначно: и за маѓепсникот – некој што прави μαγεία, и за магот – тој што вршел функции како персиските магови. Но првиот тип, маѓепсниците, не се на добар глас, бидејќи нивната професија има цел да се злоупотребува туѓата волја да предизвикува страв кај луѓето. Па сепак, ќе истакне таа, во корпусот добиваме поинаква претстава за дејноста на маѓепсниците од онаа на книжевните сведоштва од класичниот период, бидејќи се работи за период со поинакви религиозни ставови и за текст што нема книжевноуметничка вредност, а истовремено претставува сведоштво од другата страна.

Во уводниот дел од втората книга, Тошева исто така го загатнува прашањето за постоење на закони против магија, како и за начинот на санкционирањето. Кај Платон, на пример, таа посочува на еден фиктивен закон, а тоа е законот против фармакија (νόμος περὶ φαρμακείας Pl. Lg. 933d/e), што може да се преведе и како закон против магија или закон против труење. Можноста за постоење на легални санкции поради вршење магиски дејства се илустрира со неколку спорадични примери што понатаму се споменуваат во овој дел од уводот. Во тој контекст се споменуваат натписите од островот Теос, кои потекнуваат од крајот на V и почетокот на IV век пр. н. е., понатаму Законот на дванаесет таблички (451 год. пр. н. е.), податоците што ни ги дава Плутарх (Plutarch. Romulus 22 1–4) итн. Целисходноста да се расветли ова прашање во уводот секако е констатацијата дека фактот што древните народи, без разлика дали имплицитно, како Хелените, или експлицитно, како Римјаните и Египќаните, имале закони против магиски практики што причинуваат штета покажува дека античките народи еднакво верувале во дејствителноста на овие екстрарелигиозни постапки како што верувале и во моќта на религиозните практики. Магиските практики, без разлика со какво име се именувале во различните временски периоди и во различните држави на Медитеранот, не се толерирале ниту во законот доколку ефектот од нив бил штетен или

ако биле насочени кон значајно лице во општеството. Сепак во ниедно античко општество нема закон што е насочен конкретно против магиските практики. Надвор од законот, пак, оние што се занимавале со магиски практики не биле прифаќани со радост во општеството, најмногу поради стравот од манипулирање со туѓата волја.

Со цел што подобро да ни ја приближи содржината што ќе следува во преводот, во последниот дел од уводот на втората книга Грчки магиски папируси, проф. д-р Даниела Тошева нè запознава со практичните аспекти, начинот, како и со реалните средства што се неопходни за спроведување на магијата.

Сеопфатениот преглед за значењето на самиот поим „маг, маѓепсник, магија“ во древниот свет е поткрепен со податоци црпени од релевантни извори и научни студии прикажани во обемната библиографија, како и со списокот со скратеници за изворните цитати, кои таа, како и секогаш, па така и во оваа книга, во изобилство ги употребува, и тоа ревносно и со жар на научничка љубопитност, трагајќи секогаш да го достигне она што е впрочем и главната задача на секој што сериозно сака да се занимава со научно-истражувачка дејност – вистината.

Потоа следува преводот на папирусите со магиски текстови (стр. 39–245), кој, еднакво како и во првата книга, е несебично проследен со обилни експликативни коментари за да може секој, па и оној кому филологијата не му е сосем блиска, да се зближи со преведената содржина и да се соживее со светот на магиите, но и со светогледот на луѓето од древните времиња, воопшто. Во преводот на текстот може да се видат разни цртежи, мапи или магиски зборови напишани така што се поставени во некоја посебна симетрија, онака како што се дадени во оригиналот за на некој начин да се добие претстава и увид како тие изворно изгледале запишани на папирусите.

Еднакво како и во првата книга Грчки магиски папируси, богатството на ова издание и сериозниот пристап на неговиот автор се наголемува и со списокот на магии додаден на крајот од преводот, а со кој се озаглавува видот на магијата и нејзината намена. На крајот стои речник и индекс со имиња на божествата што се појавуваат во првата и во втората книга Грчки магиски папируси.

Накосо, со ова издание се збогатува понудата на овој специфичен и досега кај нас недоволно, или можеби воопшто непознат вид творештво. Тоа се всушност оригинални документи и примарни извори. Можеби немаат уметничка вредност, иако во нив се појавуваат химни посветени на божества, но затоа тие претставуваат прирачник со текстови собрани на едно место, текстови чија содржина, структура и состав се неисцрпен извор за доловување на одредени аспекти од реалниот живот на древното секојдневие, негово огледало. Затоа, сосема оправдано е нашето очекување дека публикувањето на овие две книги „Грчки магиски папируси“, чиј превод настана во едно многу специфично и чувствително секојдневие, и тоа не само кај нас туку и во глобални рамки, во времето на светската *παυδημία*, ќе добие своевиден признак на семантичката конотација на зборот *ἐπιδημία*. Тука не мислиме само на значењето ‘престој, постојано присуство дома’, туку на значењето ‘патување низ една земја меѓу нејзиниот народ’. Уште еднаш истакнувајќи го и пофалувајќи го сериозниот и професионален пристап на авторот на предговорите, белешките и индексот за овие две книги, и, се рабира, на убавиот и точен превод, зад кои стои името на трудољубивата колешка проф. д-р Даниела Тошева, уверени сме дека нашите очекувања се сосема реални и оправдани.